

UOT 7.03

AYSEL ƏMİROVA*

ALTAY SADIQZADƏNİN MÜCƏRRƏD MÖVZULU
ƏSƏRLƏRİNİN BƏDİİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Məqalədə rəssamın mücərrəd kompozisiyası, təməşəçisiyi daha dərinləndirən düşünməyə söz edən yaradıcılıq nümunələrinin bədii izahı verilmişdir. Mövzu ilə bağlı bir neçə əsər üzərində aparılan təhlillər qeyd edilə fikirləri əsaslandıraraq sənətkarın yaradıcı mövqeyini açıqlamışdır.

Bələ əsərlərindən olan "Labirint", "Fəzadə fiqur", "Yaz seyrangahı", "Aparat", "Yaz velosipedi", "Müharibə", "Aqressiv şəxsiyyət" kimi əsərlərin təhlili aparılaraq fikirlər ümumiləşdirilmiş, rəssamın əsərlərindəki fərqli və səciyyəvi xüsusiyyətlər müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: rəssam, kompozisiya, rəng, çalar, mücərrəd, təzad

Azərbaycan görkəmli rəssamlarından olan Altay Sadiqzadə yaradıcılığına diqqət yetirərkən onun çoxsaylı əsərlərində ilk öncə nəzərə çarpan mövzunun mücərrəd bədii həllidir. Həmin kompozisiyalardan yaşamın müxtəlif tərəflərini görmək olur, burada bir sirt kimi gizlənmə taleyin qismət anlayışı, qismətsizlik və yaxud qaçılmaz alın yazısı, həyatın oyunları təməşəçi tərəfindən böyük marağın yaranmasına səbəb olmuşdur. Kəskin rəng təzadları, anidən parlayaraq çıxan təzad rəngin əksi, bir məkanın daxilində ilk baxışda ona yad görünən obyekt təənnümünün sonradan harmonik uyğunluğu istər-istəməz izləyicisini düşünməyə məcbur edir.

Altay Sadiqzadənin əsərlərinin əsas mövzusu dünyanın gözəlliyini və həyatın sirləri açmağa çalışın, və yaxud belə bir sirtin mövcud olaraq dünyanın sonuna qədər özünü gizlədəcəyi anlayışının irəli sürülməsidir.

Bələ əsərlərindən olan "Labirint" (120x70) özünün dərin məzmunu ilə maraqlı doğurur. Rəssam burada 3 rəngin qarışıq tonlarından istifadə etdərək izləyicisini düşünməyə vadar edir. Böyük bir ağ sahə həyatı, yaşamı göstərir. Mavi göy üzünün təənnümü əslində dünyanın təmiz bir səhifə olduğunu sübut etməyə açılışda da qara qarışıq xətlərin yaratdığı kaos, dərin ləkələr, təmi ağ sahənin üzərində yolları, izləri itirək həyatı müəkkəbləşdirir. Həyatı rəssam başlanğız deyil, bitən son kimi təqdim edir. Həyat, insanların ölümü və digər nə varsa bu labirintin içində gizləni. Rəssam düşünür ki, biz insanlar heç vaxt bunu dərk edə bilməyəcəyik. Ona görə də biz həyatı olduğu kimi, gözəl bir nağıl kimi qəbul etməliyik, çünki onun sirtini açmağa qadir deyilik. Amerika yazıçısı Karlos Kastanyedanın fikirlərindən təsirlənən rəssamın ərsəyə gətirdiyi əsərində zah etməyə çalışdığı məzmun əslində olduqca dolğun bədii izahı ilə maraqlı oyadır. Yaşamın daxilində dolaşq xətlərlə açılması mümkün olmayan gizləniş sirtin "vurulmuş düyünləri" sona qədər də müəmmalı olaraq qalacaqdır.

Əsərdə boz ləkələrin üzərindən qalaraq göz üzünə qədər uzanan qara xətti ştrixlər bu labirintin həyətində özdə mövcud olaraq insan ömrünün sonuna qədər davam etməsini sübut etməyə çalışın maraqlı bədii həllə öz izahını tapır.

İstedadlı rəssamın "Fəzadə fiqur" (100x100) adlı səri də özünün maraqlı doğuran kompozisiya ilə düşündürür. Olduqca açıq rəng çalarları, tonal ləkələr, anlaşılmaz cisim bütün bu qəribəliyi yaradan səbədir. Fəzadanın mavi və yaxud daha qalıtılı tonlarının əksinə olaraq rəssamın açıq çalarlara, sūd rəngli tonlara üstünlük vermişdir. Lakin dumanlı havanın yaratdığı tutquluq müəmmalı olar həyatı sirtini daxilində gizlədərən öz məqsədini gizlədir. İri qara əyri xətlərin əmələ gətirdiyi əks tərəflərə dayanmış yarım dairələrin daxilində onların irləşdirən fiqurun

üçküncü forması bəlkə də insan oğlunun gözəlindədiyi hər hansı bir hadisə ilə qarşılaşdıracaq onu. Və yaxud da öz sonsuzluğa qədər beləcə mütəmna olaraq "tap görüm mən kiməm, nəyəm?" sualı ilə ona oyun oynayacaq. Mücərrəd kompozisiyanın özündə gizlənən də insanlığın cavab tapa bilmədiyi kainat sirləri ilə bağlıdır.

Fıqurun özlüyündə həm qeyri-ədilik, həm də sadə forma təəssüratı birlikdədir. Həmin "qeyri-adi sadəlik" özünü qüdrətli sayan insanın belə aciz qaldığı kainat möcülzələrinin sadəcə var olduğunu sübut etməsi, bu varlığın daxilində gizlənən sirin isə çözülməsində Böyük Yaradanın ona izn vermədiyi müddətə açılmaz olaraq qalacağı ilə bağlı həqiqəti izah edir. Bizo isə sadəcə bu düşüncənin dərki qalır.

Eyni adlı, lakin fərqli kompozisiya quruluşuna malik digər əsəri ilə bağlı rəssam özünü XVII əsr fransız nəzəriyyəçisi Nikola Bualonun sözlərini xatırlatmışdır: "Əgər bir şey mükəmməl düşünülmüşdürsə, o aydın şəkildə ifadə edilir". Buradan düşünlümüş fikirlərin, düşüncələrin aydın ifadəsi kimi rəssamın rənglər alomında fıqurların harmonik ifadəsi ilə boşluqda var olmanı təənnüm etməyə çalışmışdır. Fəzanın genişliyində, boşluğun daxilində onun özünün yaratdığı ifadə real bioloji formalarla deyil, hissələrlə, düşüncələrlə rənglənməyə başlayır. Burada rəssam həmin hissələrin təənnümünü insan gözünün qavrayıb beynində həll edəcək psixologiyasını canlandırmışdır.

Tablo pastel rənglərlə icra edilmişdir. Qara və mavi divar açıq kirşən rəngli yerli üzərində pərçimlənmişdir sanki. Bir qədər tünd olan hissələrdə dairənin açıq tonu, açıq hissələrdə isə daha boz-maviyə çalan rəng qatı diqqəti cəlb edir. Ağ dairəvi ləkələr isə havada boşluqda dayanmışdır.

Rəssamın bir çox əsərləri vardır ki, mövzu etibarilə aydın ifadəni təqdim etsə də kompozisiyada sənətkarın anlatmağa çalışdığı fikirlər mücərrəd formalarla, bir başa nəzərlər çarpmadan tamaşaçısını düşündürür-düşündürür, maraqlarının dərin qatlarına varacağı tələbi ilə göz önünə gəlir. Belə əsərlərdən olan "Yaz seyrangahı" qeyd olunanlara parlaq misaldır. Yaşıl və sarının qarışığından yaranan çalarlar yazın sərinin, nəfəsini, baharın yaşllaşmağa başlama istədiyi ilkin anların tonlarını təqdim edir. Ağ və yaşılı ləkələrin üzərində qara ayrı xəttlər, qarışıq xətlər rəssamın mövzuya önəniyi yaşamasından uzaq, tamamilə fərqli aspektədən yaxınlaşmasını göstərir. Adət etdiyimiz yazın rəngarəngliyi, təbiətin oyanışı burada özünün fəssəfi yanaşma tərzii, gözəlliyin daxilində gizlənən anlayın dərki ilə izah edilir. Təbiət oyanıb və qızın bir rəng olan bəyazlığından çıxaraq yəndə də həssaslaşmış, qaynar insan hissələrinin dolaşığı düşmüş düşüncələri ilə təbiətin deyil, bütünlükdə yaşamın seyrinə davət edir tamaşaçısını. Bu seyrə onu düşündürəcək, donmuş düşüncələrinin açılması çözümlər sirlə dünyanın dərki edilməsinə sövq dayanır. Əyri, dolaşığı boz xətlər daxilimizdə bəzə verən sevgi və nifrət, həvəs və ruh düşkünlüyü – yaşam və ölümün arasındakı sərhədin bədiii izahıdır. Yazın güllü-çiçəklili təbiəti, yaşıl yarpaqlı budaqlar, budaqların üstündə cəh-cəh vuran quşlar, parlaq günəş şüası, insanların şən siması ilə uyğunlaşdırılmış səhnələrlə əlaqəli təsvirlərin heç bir kiçik detallı qeyd edilən əsərdə özünü büruzə vermir. Çünki burada rəssamın tamamilə fərqli yanaşması ilə üz-üzəyik. Sənətkarın tamaşaçısını davət etdiyi seyrangah insan və təbiət arasındakı əlaqələndirmə, daha dəqiq desək əlaqəsiz münasibətdir. Baharın bəzən insan qəlbində yaranmış boşluqla uyğun gəlməyin taravətii arasındakı tozadı göstərməyə çalışın rəssam uyğun formallardan məharətlə istifadə etmişdir.

Ümumiyyətlə, yeni dövr incəsənəti öz mücərrədliyi, qeyri-ədiliyi, mövzuya olduqca fərqli yanaşması ilə bir çox insan tərəfindən dərk edilməsi mürrəkkəbləşir. Məşhur kolleksioner Fransua Piron müasir incəsənət haqqında belə qeyd etmişdir: "Mən incəsənəti qavramağı addım-addım öyrənirdim. Sənət əsərində mənə çox şey məlum deyildi. Baxışların getdikcə daha da itiləşir, təfəkkür və dünya duyumunu şübhəsiz ki, dəyişirdi. Incəsənət mənə gizli sirləri dərk

etməyi, cəmiyyətdəki şərtliklərdən, ümumqəbul olunmuş baxışlardan uzaqlaşmağı öyrətdi. Başa düşdüm ki, yeganə məqsədi dekorativlik olan incəsənət məhdud çərçivədədir".

Qeyd edilən fikirlərin təsirlərini Altay Sadıqzadənin demək olar ki, əksər əsərlərində görmək mümkündür. "Yaz velosipedi" (200x100) adlı tablo bu mənada böyük maraq doğurur. Əvvəlcə təsvir formasından bəhs etsək, tabloun hər dörd hissəsində çərçivə kimi ahatlanmış yaşılıllığı əks etdirən sahənin təənnümünü görürük. Daha enli mərkəzi sahə isə tünd qara rəngdədir. Velosipidin sanki ağ təbaşirli çəkilmiş dağınıq, pərəkəndə halda ətrafa yayılı detalları isə onun formasının real təsvirini deyil, təəssüratı yaradır. Tablodə heç bir insan iştirak etmir. İştirak edən insanın istəkləri, hissələridir ki, rəssam bunun fəlsəfi dəyərli olduğunu, dərin anlamı kimi arzuların xəyala dönməsini izah etməyə çalışmışdır. Bahar təbiətin özündədir, ətrafdadır, insan daxilindəki boşluq isə qaranlıq bir mühitdir, orada arzuların hərəkət etməyə çalışdığı velosipidin bəyaz izlərdə, atdığı cizgilərdə. Qaranlıq çərq olummuş mövzui almin çırpıntısı kimi xilas olmaq üçün xarakterin özünə verdiyi yalan təsəllidir. "Hər şey yaxşı olacaq!" sehrlili kəlməsi ilə sirin yalana çərq olmuş mövzui almin psixologiyasını canlandıran rəssam insanı hissələrlə təbiət arasındakı tozadı "yorgun rənglərin özü-özünə nəgmə oxuyan pıçılısında" izah etmişdir.

Rəssamın "Aparat" adlı bir neçə əsəri vardır ki, hər bir tabloun yaranmasında məqsəd eyni fikir üzərində qurulsa belə, fərqli kompozisiya, bədii ifadə diqqəti cəlb edir. Hər əsər üçün deyiləcək ümumi fikir geniş mövzunun lakonik təsviri izahının verilməsi kimi dəyərləndirmək mümkündür. Texniki tərəqqi, kompyuter əsri müasir cəmiyyətimizin əsas üzüdür. Bu mühit elmin inkişaf etməsi, insanların dünya üzərində tədqiqatlarını aparılması, insan əməyinin aparatlarla əvəz olunması kimi özünü büruzə verir. Belə olduğu insanlığın, bəşərin bu tərəqqi qarşısında göstərdiyi münasibət necədir deyə düşünün rəssamın əsərləri on maraqlı cavabdır. Kəşf edilməsi yeni aparatlar, texniki cihazlar hər biri mükəmməl olduğu qədər də, təbiətin məhtəşəmliyi qarşısında öz gücsüzlüyü ilə meydana çıxır. Bütün bunları rəssam insan istəklərinin bir çırpıntısı kimi izah etməyə çalışmışdır. Hadisələrə yaradıcı münasibət təbii ki, böyük maraq doğurur. Bəşər sivilizasiyasını müşahidə edən elmi texniki tərəqqinin cəmiyyətdəki insan rolunu dəyərləndirən öndə çəkən rəssam tablolarında geniş boşluqların sevgi və nifrət, həvəs və rəziyyəti olmayan mühiti canlandırmışdır. Hətta bu haqda Amerika futuroloqları D.Neysbit və R.Eburden belə fikir qeyd etmişlər: "texnologiyaların inkişaf etdikcə biz ümid edirik ki, bütün problemlərimizi həll edirik. Lakin bununla belə özümüzü tələyə salırıq". Altay Sadıqzadə məhz həmin "tələni", müasirliyin aydın şəkildə meydana nümayiş etirdiyi tərəqqi ilə yanaşı, boğulmuş insanlığı da dövrün ağırlığı kimi qiymətləndirmişdir.

Məsələn, 120x100 sm ölçüsündə olan bir əsərində A.Sadıqzadə pastel tonların oxşar çalarlarından istifadə edərək müasir dövr cihazının təənnüm etmiş, lakin onun hər hansı bir funksiyasını göstərməmişdir. Burada məqsəd yaranmış boşluq, insan əməyinin ovucaların içinə sığdırılaraq geri göndərilməsi düşüncəsini irəli sürməyə cəhd etmiş və fəlsəfi yanaşma tərzindən uğurla təənnüm etmişdir.

Və yaxud 200x130 sm ölçüsündə olan kifayət qədər böyük ölçülü material üzərində açıq yaşıl fon verilmiş, qara kölgə və xətlərin ifadəsi ilə mənasını itirmiş dəyrlərin yaşatdığı təəssüf öz mənasını təsvir dili ilə izah etməyə çalışmışdır.

Digər eyni adlı əsərdə yəndə də solğun, açıq rənglərdən istifadə edən sənətkar torpağın üzərində hərəkət edən insansız aparat təsvirini vermişdir. Torpaq rəngsiz, solğundur. onun üzərində heç bir bitki ələmi yoxdur. Burada robotlaşdırılmış bir cəmiyyətin insanı məhv edən "tərəqqisi" insanı istərik-istəməz düşünməyə sövq edir. Xətti srixlər, iri aparat hərəkətə gətirən kiçik təbirlərin simvolik olaraq gücü öndə çəkəni insan əli ilə yaradılmış "möcüzənin" məhz insanın özünə vurduğu ziyan, insan əməyinin cəmiyyətdəki əhəmiyyətsizləşdirilməsi mövqeyi

dünyanın möhvə getməsi kimi narahat hissələr yaşadır.

Lakin bütün bunlar heç də rəssamın tərəqqiyə, inkişafa qarşı çıxması demək deyildir. Sadəcə hər bir inkişafın özündə insanlığın xoşbəxtliyinə xidmətin dayanmalı olduğunu əsas hesab edən rəssam öz insanı sevgisini, həyəcanlarını, düşüncələrini izah etməyə çalışmışdır. Məsələn, "Aparat" (43x35) adlı digər bir əsərində dumanlı bir mühitdə qarışan xətlərin, kölgələrin ifadəsi ilə təbiətə vurulan ziyanı xüsusi olaraq vurğulayan rəssam hər zaman insana, onun yaşantısına verdiyi dəyəri əsas götürmüşdür.

Rəssamın "Dağıdıcı konstruksiya" adlı əsəri də eyniistiqamətdən hərəkət etsə də bir qədər fərqli izahə malikdir. 300x125 sm ölçüsü kimi böyük formata icra olunan iş özünü möhtəşəmliyini qarışıq rənglərin izah etdiyi formaların yaratdığı xaosla təqdim edir. Qara fon üzərində qarışan ağ, qərməzo, açıq mavi, boz kimi çalarların sərt ştrixləri və yaxud dəyişən sönük ləkələr təbiəti, mühiti deyilə, dağılmış insan düşüncələrini, arzularını ifadə edir. Bu konstruksiya real formalarla deyil, axıcı ştrixlər olması ilə insan düşüncəsinin öz əksinə çalışan robotlaşmış konstruksiya kimi izah edilir.

Altay Sadıqzadənin öz mövzusu etibarlı ilə geniş miqyaslı problemin təcrübəsinə yönəli əsərləri sırasında oxşar bədii həllə malik "Müharibə" (100x66) və "Aqressiv şəxsiyyət" (80x51) əsərlərinin adlarını xüsusilə qeyd etmək olar.

Hər iki tablo ağ və qaranın kəskin təzadı, bir-birinə sərt, aqressiv keçidləri ilə diqqəti cəlb edir. Rəssam müharibənin bir cəmiyyət deyil, həm də insan aqressiyasının da bir insanlığı üçün böyük savaşı olduğunu göstərmişdir. İnsan hirsinin ən ağır silahlardan belə öldürücü olduğunu düşündün rəssam müharibə və insan aqressiyasını demək olar ki, eyni səviyyədə, eyni dəyərdə canlandıraraq öz fikrini uğurlu şəkildə təməşəsinə izah etmişdir.

Belə ki, qara fon üzərində insan başının skleti hərəkət edərək arxasınca qara izlər buraxır. Bu izləri silmək üçün onun dərin köklərini, qatlarını aradan qaldıracaq bir gücə ehtiyac duyulduğu özünü aydın şəkildə bürüzə verir. Fiziki və psixoloji təziqlərin hər ikisinin vurduğu ziyanın eyni dərəcədə olduğunu göstərən rəssam çıxış yolununun da məhəz psixoloji təsirlərdə olduğunu bədii izahını mükəmməl şəkildə verməyi bacarmışdır.

Altay Sadıqzadənin maraqlı əsərlərindən biri də "Antenalı landsaft" (70x65) adlanır. İri qara xətlər, təbiəti simvilləzə edən detallar və yuxarıda televiziya kanallarını tutmaq üçün qoyulmuş anten... Həqiqətən, maraqlı kompozisiyadır. Bəs bu marağın təqdim etdiyi məna nədir? Cavab çox sadədir. Təbiətin gözəlliklərinə artıq ekranlardan təməşə etməyə alışmış insan psixologiyasının "nankorluğu". Həyatın real gözəlliklərini ekran arxasından izləmək, göz öndündə olmanlara fikir verməyərək, ondan uzaq olan məkanlara meyil etmək, dünyanı evinə sığdırmağa çalışsan bir müasir cəmiyyətin özünü göstərən təsvirin maraqlı doğurduğu mənə bundan ibarətdir. Təsvir edilmiş məkanda belə bir-birinə əks dayanaran, uyğunlaşmayan detalların əhatəsi belə boşluqdadır, heç bir obraz iştirak etmir. Rəssam bunun üçün soyuq hissələrini verməsinə açıq boz, sarı-boz, qara, qəhvəyi kimi çalarlardan xüsusi məharətlə istifadə etmişdir.

Ümumiyyətlə, Altay Sadıqzadənin mücərrəd quruluşlu kompozisiyalarının ifadə etdiyi məna eyni nqətdə dayanaraq, insan və cəmiyyət, istəklər və realiti arasındakı məsafələri göstərməklə, obrazların iştirak etmədiyi səhnələrdə belə onun taleyi ilə bağlılığını irəli çəkir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan incəsənəti (K. Kərimov, R. Əfəndiyev, N. Rzayev, N. Həbibov). Bakı, 1992.
2. "Bakı: rəngkarlıq və qrafika" (kataloq), "Şərq və Qərb", 2011
3. Вагабова Д. Другое искусство – Баку: Эм, 1993, 116 с.
4. Вагабова Д. Азербайджанская живопись сегодня: новые традиции // IRS. Наследие.

No.5-6 (17-18), 2005, c.68-71.

**Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının dissertantı
e-mail: aysel_amirova@mail.ru*

Aysel Amirova

ART FEATURES OF WORKS ON ABSTRACT SUBJECTS OF ALTAY SADYGAZADE

In article models of works of the artist on abstract subjects which induce the viewer to think are artly analysed. The analysis of several works connected with subject revealed a creative position of the artist. Such works by the artist of Altay Sadygzade as "Labyrinth", "Figures on air", "Spring festivities", "Device", "The spring bicycle", "War", "The aggressive personality", were analysed and similar and distinctive features of works of the artist were revealed and generalized.

Keywords: *artist, composition, color, tone, abstraction, contrast*

Айсель Амирова

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ НА АБСТРАКТНЫЕ ТЕМЫ АЛТАЯ САДЫГЗАДЕ

В статье художественно проанализированы образцы творчества художника на абстрактные темы, которые побуждают зрителя задуматься.

Анализ нескольких работ, связанных с тематикой, выявил творческую позицию художника. Такие произведения художника Алтая Садыгзаде, как «Лабиринт», «Фигуры в эфире», «Весеннее гуляние», «Аппарат», «Весенний велосипед», «Война», «Агрессивная личность», были проанализированы и были выявлены и обобщены схожие и отличительные особенности произведений художника.

Ключевые слова: *художник, композиция, цвет, тон, абстракция, контраст*

(AMEA-nın müxbir üzvü Cəfər Qiyasi tərəfindən təqdim olunmuşdur)

Daxilolma: *İlkin variant 18.02.2019*

Son variant 24.06.2019